

Fecr Yayınları: 525

BİR MÜBEYYİN OLARAK
KUR'ÂN VE HZ. PEYGAMBER

Dr. Sevim GELGEÇ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. Ayşenur FİDAN

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Mayıs 2022

ISBN: 978-625-8005-72-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**BİR MÜBEYYİN OLARAK
KUR'ÂN VE HZ. PEYGAMBER**

Dr. Sevim GELGEÇ

Ankara 2022

Dr. Sevim GELGEÇ

İstanbul'da ilk ve orta eğitimini tamamladıktan sonra 1995 yılında İstanbul İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 1999 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İşletme Bölümünden, 2010 yılında yine aynı fakültenin İlahiyat Bölümünden mezuniyetini aldı. 2012 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisansını tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalında *Kur'ân-ı Kerim'de Beyân Kavramı ve Hz. Peygamber'in (as.) Tebyin Görevi* adlı Yüksek Lisans tezini ikmâl ederek aynı fakültede Tefsir Bilim Dalında Doktora öğrenimine başladı. 2020 yılında ise *Bir Yöntem Olarak Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Meselesi -Muhammed Emin Şinkîti Örneği-* adlı doktora tezini hitama erdirdi. Evli ve iki çocuk annesidir.

ÖN SÖZ

İlahî yasa gereği Allah'ın Mekke'de tarihe hitabı, semantik (beyânî) olarak gerçekleşmiş ve bu hitap, Hz. Peygamber'in (as.) fem-i muhsinlerinden çıkan sözle muhataplarına iletilmiştir. Yirmi üç yıl süren bu konuşma, olgudan nassa, nasstan olguya şeklinde, hem düşünce ve inanç temelli hem de amel ve ahlak zemininde eş zamanlı olarak zihinleri değiştirip dönüştürmüş ve yeni bir dünya görüşü sunmuştur. Bir başka ifadeyle, Allah, belirli dönemlerde vahy-i ilahî göndermek suretiyle kullarına lütufta bulunmuş, ilahî açıklamalar yapmış ve bu açıklamalarıyla, şirke bulaşmış, dalalete düşmüş kullarının hidayet nuruyla aydınlanmalarını amaçlamıştır. Zira vahiy, anlam arayışındaki insanlar için bir hidayet rehberidir. Nitekim hidayet vasfı, Kur'an-ı Kerim'in temel niteliğidir. Bu hidayet, yaşanılan hayatın gerçekliğinde, insanın, Allah, tabiat ve diğer insanlarla olan ilişkilerini, hem bugünü hem yarını gözeterek anlamlandırması hem de bu gerçekliğe uygun davranışlar ortaya koymasıdır. Allah'ın açıklamaları da kulların hidayete ulaşması hedefine matuftur.

Beyânıyla m. 610 yılında tenezzül buyuran Allah, elçisi vasıtasıyla kullarına maksadını izhar etmiştir. Nitekim Allah'ın gönderdiği mesajın ilk mümini ve ilk mükellefi, peygamberlerdir. Bu anlamda peygamberler, numune-i imtisâl olan hayatlarıyla vahyin (beyânın) nesnel karşılığı konumundadırlar. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler bağlamında peygamberlerin beyânının diğer bir yönü ise Allah tarafından kalplerine ilka olunan vahyi, gizlemeden, eklemeden, değiştirme-

den, unutmada, olduğu gibi muhataplarına bildirmeleridir. Zira Kur'an, kendisinin Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu (56/80; 46/2), Peygamber'in (as.) uydurmadığını (10/15), eğer vahye Peygamber (as.) kendinden bir şey katacak olsaydı, sıkıca yakalanıp, şah damarından kesileceğini (69/44-47), kalbine ilka olunan vahyi muhataplarına gizlemeden beyân etmesi ve Ehl-i Kitap'ın ihtilaflarını açıkça ortaya koymasđ gerektiğini (16/44-64; 2/159-160; 3/187; 5/15) ısrarlı bir şekilde vurgulamaktadır. Yine Kur'an'a göre bu anlamdaki tebyin görevi, sadece peygamberlere değil tüm insanlara verilmiştir. Çünkü Ehl-i Kitap mensupları, bu tebyin-Kitap'ta olanı gizlemeyeceksiniz- emrini ihlal etmiş, kitaplarındaki bir kısım bilgileri gizledikleri gibi, üstelik tahrif ve tağyir etmişlerdir. Böylece Allah'ın beyânının bir kısmının üzeri örtülmüş ve gölgelenmiştir. İşte Allah, böyle bir zeminde Hz. Peygamber (as.) aracılığıyla tarihe yeniden müdahale ederek beyânda bulunmuş, gizlenen ve tahrif edilen beyânın hakikatini yeniden ortaya koymuştur. Allah'ın, kullarına olan bu ilzam edici beyânı da elçisi tarafından tebliğ edilerek kayıt altına aldırılmış ve büyük bir itina ile korunarak sonraki muhataplarına intikal ettirilmiştir. Fakat sözlü hitap olarak nâzil olan vahyin iki kapak arasında Mushaf hâline gelmesi ve nzle şahitlik eden sağâbenin irthali sonucu ortam ve ortak hafıza kaybolmaya başlamış, dili Arapça olmayanların Müslüman olmasıyla birlikte dile dair kırılmalar meydana gelmiş ve murâd-ı ilahiyi tespit noktasında "tefsir" diye bir mesele tebellür etmiştir. İlk dönemle aradaki mesafeyi kapatmaya yönelik olarak da filolojik tefsirlerin telifine gereksinim duyulmuştur. Bir başka ifadeyle, Rasûl-i Ekrem döneminde -elçinin rnekligi sayesinde- ayetlerin anla-

şılma noktasında genellikle ilave açıklamalara gereksinim duyulmazken –yukarıdaki nedenlerin de etkisiyle– daha sonraki dönemlerde Hz. Peygamber’in (as.) sözlü açıklamaları olmadan Kur’ân’ın doğru anlaşılamayacağı kanaati hasıl olmuş ve bu kanaat, bazı ayetlerde yer alan beyân/tebyîn kavramlarına “tefsir (sözlü açıklama)” manası verilerek temelendirilmeye çalışılmıştır.

Kur’ânî bir kavram olan “beyân”, görebildiğimiz kadarıyla nüzül dönemi Arap edebiyatında ve bazı rivayetlerde, “açıklamak, açıkça ortaya koymak, belirgin hâle getirmek ve sözü en belîğ şekilde ifade etmek” anlamlarına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim, mezkûr kavramı bu manalarıyla toplumun hafızasından alıp kullanmak suretiyle kendi bünyesinde kavramsallaştırmış ve daha çok “Allah’ın açıklamaları” anlamında kullanmıştır. Yine ayetlerde yer alan beşere ait beyân formlarında ise “açıkça ortaya koymak, gizlememek” anlamı öne çıkmaktadır. Böyle olmasına rağmen, tarihsel süreçte bazı Kur’ân kavramları gibi ‘beyân’ kavramı da anlam değişikliğine uğramış; mücmel (kapalı) olan ayeti “tefsir etme” manasına evrilmiştir. Bizim tespitlerimize göre ise beyân kavramı, –konuyla ilgili ayetleri külli bir bakış açısıyla ve tarihsel zemini dikkate alarak okuduğumuzda– “anlamı kapalı olanı tefsir etmek” gibi bir mana ihtiva etmemektedir. Hatta Kur’ân-ı Kerim’de değişik kalıplarda kullanılan “b-y-n” kökü ve türevleri, daha çok “ilahî açıklamalar” anlamında kullanılmaktadır.

Biz, ilk olarak tefsirler yazılmadan önceki dönemde beyân kavramının hangi anlama geldiğini ortaya çıkarma gayretinde olacağımızı belirtmek isteriz. Çünkü Kur’ânî kavramlar yerli yerine oturmadıkça sahih bir Allah, peygamber ve din

algısı oluşamayacağı kanaatindeyiz. Ayetteki kelimelerin nüzül vasatındaki ilk anlamı ve aynı vasattaki olgular tespit edilmeksizin, sonraki dönem kavramsallaştırmaları ve var olan ön kabuller üzerinden anlam verilmeye çalışıldığı takdirde, ilahî muradın anlaşılması son derece zorlaşacaktır. Nitekim beyân kavramının da –sahih bir peygamber tasavvuruna sahip olma konusunda ki öneminden hareketle– gerçekte neye tekabül ettiğinin ortaya konulması son derece elzemdir.

Çalışmamızın özgün yanı ise beyân yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu, peygamberlerin vahiy karşısında edilgen bir pozisyonda oldukları, ancak vahiy aktarma ve uygulama noktasında beyâna konu olabilecekleri hususudur. Dolayısıyla bu çalışma, konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaların bir tekrarı değildir. Ayrıca araştırmamız, analitik ve eleştirel bir bakış açısıyla okuyucuya sunulmaktadır.

Araştırmamızda, artzamanlı semantik yöntemiyle beyân kelimesinin kavramsal boyutunu –eğer varsa anlam değişimlerini– tespit etmeyi amaçladık. Bu tespitlerimiz için Kur'an'da yer alan konuyla ilgili ayetleri temel hareket noktası yaptık. Çalışmamızda, gerek beyân kavramının gerekse aynı kökten türemiş diğer kelimelerin geçtiği ayetleri ve istatistiki dağılımlarını tespit ettik.

2015 yılında savunduğumuz *Kur'an-ı Kerim'de Beyân Kavramı ve Hz. Peygamber'in Tebyîn Görevi* adlı yüksek lisans tezimizin genişletilmiş hâli olan çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, beyân kavramının lügat ve terim anlamlarını, nüzül dönemi kullanımlarını, aynı zamanda kavramın Kur'an'da yer alan yakın, yan ve zıt anlamlarıyla oluşan semantik alanını inceledik. Ayrıca Fıkıh

Usûlü, Kelam ve Belagat ilminin, beyân hakkındaki yaklaşım biçimlerini saptamaya çalıştık.

İkinci bölümde, beyân kavramı ve türevleri ile ilgili ayetleri nüzûl kronolojisine göre incelemeyi tercih ettik. Çünkü parçacı yaklaşımdan uzak, bütünlükçü bir bakış açısı, vahyin seyrini göz ardı etmemeyi gerektirmektedir. Üçüncü bölümde ise öncelikle Hz. Peygamber'in (as.) beyân görevinin mahiyetini, ardından -Rasûl-i Ekrem'in açıklamalarına dâhil olduğu için- Kur'an dışı vahyin imkânını ele aldık.

Amacımız, sahih bir Allah, peygamber ve Kur'an tasavvuruna sahip olma noktasında alana bir nebze katkı sunmaktır. Zira bütün tasavvurlar, kelime ve kavramların ait oldukları yerlere konumlandırılmasıyla yakından alakalıdır. Bu çalışmanın, Kur'an araştırmalarına mütevazı bir katkıda bulunmasını ümit ediyoruz.

Çalışmam esnasında kıymetli zamanlarını bana ayıran ve her aşamasında engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, ilkeli duruşuyla, ufuk açan usulüyle istikamet kazandıran danışmanım Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ'ye teşekkür cümlesi, minnettarlığımı ifade etmekte yetersiz kalacaktır. Bu duygularımı, ancak kendisiyle çalışma bahtiyarlığına erişebilenler anlayabilecektir. Hakkını ödemenin imkânsız olduğu hocamıza layık olabilmek duasıyla.. Yine bu çalışma esnasında katkı ve yönlendirmeleriyle desteğini her fırsatta hissettiğim, kendisinden güç aldığım Prof. Dr. Ömer Aydın'a sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmanın editörlüğünü yapan arkadaşım/kardeşim Dr. Öğr. Üyesi Ayşenur FİDAN'a minnettarlığımı ifade etmek isterim. Kezâ bu çalışmayı baştan sona okuyarak katkı sunan arkadaşım/ablam Derya GÜNEY ve Serhan OSMANÇELEBİOĞLU'na te-

ekkr bir borç bilirim. Ayrıca eim Mustafa GELGEÇ'e, ocuklarım Dilara ve Yaren'e yoğun çalışma sürecinde göstermiş oldukları sabır ve anlayılarından dolayı mteekkerim.

Bu çalışmamı, anneme, babama, genç yaşta Hakk'ın rahmetine kavuan, ilim talibi arkadaşım/kardeşim Emine ERSEN'e ve niversite sınavına hazırlanırken Rahmet-i Rahmân'a kavuan Zeynep YURDAGÜL'e ithaf ediyorum.

Sevim GELGEÇ
İstanbul – 2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	5
KISALTMALAR-----	13
GİRİŞ -----	15
I. Araştırmanın Konusu-----	15
II. Araştırmanın Problemi ve Amacı-----	17
III. Araştırmanın Yöntemi-----	17
IV. Kaynak Analizi-----	18
V. Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasında Semantik Yöntem-----	19

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE-----	23
1. BEYÂN KAVRAMININ ANLAM ALANI-----	23
1.1. Sözlük Anlamı-----	24
1.2. Terim Anlamı-----	33
2. BEYÂN VE HİDÂYET İLİŞKİSİ-----	34
3. BEYÂN KAVRAMININ YAKIN SEMANTİK ALANINDAKİ KELİMELER-----	43
3.1. Tafsil-----	43
3.2. Tasrif-----	45
3.3. İ'lan-----	46
3.4. İzhâr-----	46
3.5. Tebliğ-----	47
3.6. Tefsir-----	49
4. BEYÂN KAVRAMININ ZİT SEMANTİK ALANINDA YER ALAN KELİMELER-----	50
4.1. Kitmân-----	50
4.2. İhfâ-----	51
4.3. İhtilaf-----	52
4.4. Sırr-Esrâr-----	53
4.5. Tebdil-----	54
4.6. Tahrîf-----	54
4.7. İlbâs-----	55

4.8. Leyy-----	56
4.9. Nisyân -----	56
5. İSLAMÎ İLİMLERDE BEYÂN KAVRAMI-----	57
5.1. Belâgat İlminde Beyân-----	57
5.2. Fıkıh Usulünde Beyân -----	60
5.3. Kelam İlminde Beyân-----	63

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA B-Y-N KÖKÜ VE TÜREVLERİYLE İLGİLİ AYETLER -----	65
1. BEYYİNE/BEYYİNÂT -----	65
2. MÜBEYYİNE/MÜBEYYİNÂT-----	83
3. BEYN -----	85
4. MÜSTEBİN-----	87
5. MÜBİN -----	88
6. TİBYÂN -----	103
7. TEBEYYÜN -----	104
8. YÜBİN -----	114
9. BEYÂN -----	116
10. TEBYİN -----	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN TEBYİN GÖREVİ-----	145
1. HZ. PEYGAMBER'E AİT BEYÂN BAĞLAMINDA KUR'ÂN DIŞI VAHİY MESELESİ -----	202
1.1. Kur'ân Dışı Vahiy (Vahy-i Gayri Metlüv) ve Ortaya Çıkışı---	202
1.2. Kur'ân Dışı Vahye Delil Olduğu İddia Edilen Bazı Ayetler --	225
1.2.1. "O Hevasından Konuşmaz" -----	225
1.2.2. Hz. Muhammed'in (as.) Rüyası -----	229
1.2.3. Kiblenin Değiştirilmesi-----	232
1.2.4. Hz. Peygamber'in (as.) Hanımlarından Birine Verdiği Sır	236
SONUÇ-----	243
KAYNAKÇA -----	251